

Tarsus Müzesi'ndeki Daniel Betimli Levha

"Ama o günlerde, o sıkıntıdan sonra, güneş kararacak, ay ışığını vermez olacak, yıldızlar gökten düşecek ve göksel güçler sarsılacak. O zaman insanoğlu'nun bulutlar içinde büyük güç ve görkemle geldiğini görecekler. Insanoğlu o zaman meleklerini gönderecek, kendi seçiklerini, yeryüzünün bir ucundan göğün öbür ucuna kadar, dört yelden alıp bir araya toplayacak."

Markos Bap. 13,24-27

Ayşe AYDIN*

Tarsus Müzesi'ndeki Daniel¹ betimli levha, kireç taşından yapılmıştır (Res. 1)². Levhanın sol alt bölümü kırıktır³. Yer yer kenarlarda da kırıklar vardır. Levha dıştan, alçak kabartma tekniğinde içlerinde ve köşelerinde birer küçük kabara yer alan dört sıvri yapraklı çiçeklerden oluşan bir bordürle dört yönden çerçeve içine alınmıştır. Bu çerçeveyin içindeki alan, iki yatay bölüme ayrılmıştır (Res. 2). Alt alta iki sekiz kollu yıldız ve daire motifinden oluşan geometrik bezemenin ortada ayırcı unsur olarak kullanıldığı üst bölümde, öncelikle iki kare bölüm elde edilmiştir (Res. 3). Her iki karenin köşelerinde, kökü bu köşelerden çıkan uçları sıvri yapraklar bulunur. Yaprakların sıvri uçlarına temas eden birer madalyon içinde, alçak kabartma tekniğinde ay tanrıçası ve güneş tanrısi yer alır. Bunlardan sağdaki ay tanrıçası büst şeklinde verilmiştir (Res. 4). Boyuna çizgili giysisi ve inci kolyesi olan figürün yüzündeki detaylar kaybolmuştur. Uzun saçları omuzlarından aşağı doğru inmektedir. Başının üstünde bir hilal taşıyan figürün iki yanında işinlar yer alır. Soldaki madalyon içinde ise sadece baş ve kısa saçlarıyla verilmiş güneş tanrısının yine yüz hatları belirlenen memekte, etrafında işinlar bulunmaktadır (Res. 5).

* Yrd. Doç. Dr. Ayşe Aydın, Mersin Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, 33345 Çiftlikköy Kampüsü, Mersin.

Tarsus Müzesi'ndeki çalışmalarımda kolaylık sağladıkları için Müze Müdürü K. Yanık ve M. Çavuş'a, fotoğraf ve çizim aşamasındaki yardımlarından dolayı S. Kaçmaz ve R. Akdağ'a teşekkür ederim.

1 Kitabı Mukaddes Eski ve Yeni Ahit (Tevrat ve İncil) (1996) Daniel Bap. 1-4, 5-7, 14-16. Babil kralı Nebukadnetsar (İ.O. 604-562) ve Pers Kralı Darius Dönemi'nde (İ.O. 522-486) yaşayan Daniel, krallara yaptığı rüya yorumlarıyla dikkat çeker. Devlet yönetiminde önemli görevler üstlenen Daniel'i kıskanan ve her gün (tüm defa) tanrıya dua ettiğini bilen bazı devlet adamları Pers Kralı'na otuz gün içinde kraldan başka bir insan ya da tanrıdan dilekte bulunan olursa, aslanlar çukuruna atılmasına yönelik bir yasa çıkartmasını isterler. Kral tarafından yasa çıkarılır. Bu yasayı öğrenmesine rağmen, tanrıya ibadetine devam eden Daniel, cezalandırılır. Daniel'i aslanların bulunduğu çukura atturan Kral gece uyuyamaz, ertesi sabah çukura gelip Daniel'in ölmediğini görünce sevinir. Kendisinin tanrı tarafından gönderilen bir melek aracılığıyla aslanlardan korunduğunu söyleyen Daniel, çukurdan çıkarılır.

2 Envanter Nr: 980.2.16, Y: 89 cm., E: 11 cm., B: 84 cm.

3 Bütün yönler izleyiciye göre değil, levhaya göre belirtilmiştir.

Üsttekine kıyasla daha geniş tutulmuş olan alttaki yatay bölümde, alçak kabartma teknikinde figürlü anlatım ve bitkisel kompozisyon yer almıştır. Bu bölümün ortasında kollarını yukarı kaldırılmış, ayakta, cepheden Daniel bulunmaktadır. Pers kıyafeti olarak adlandırılan Daniel'in belindeki kemere uçları takılarak alt bölümü kathi hale getirilen tunikasının üzerinde, omuzlarından ve kol altlarından gelen uçları göğsünde yuvarlak bir iğne ile tutturulmuş, kollarının altında bir bölümü görülen pelerini, dar pantolonu, ayakkabısı ve sıvri uçlu bir başlığı vardır⁴. Başlığın hemen altında dalgalı kısa saçları görülmektedir. Daniel'in iki yanında, ona doğru yönelmiş, profilden iki aslan yer alır. Bunlardan soldakiniñ yarısı, levha bu yönde kırıldığı için günümüze ulaşmamıştır. Yüzdeki ayrıntıları diğer figürlerdeki gibi belirlenemeyen aslanlarda, stilize bir anlatım söz konusudur. Arka ayakları üzerinde duran aslanlar, ön ayaklarıyla ortadaki figüre yönelmişlerdir (Res. 6). Kuyruğu yukarıya kıvrılmış sağdaki aslan ve Daniel arasında yine uçları sıvri üç yaprak yer almıştır. Aslanların arkasındaki palmiye ağaçları ile figürler iki yandan sınırlı bir alan içine alınmıştır. Öncelikle aynı köke sahip kalın gövde, sağ ve solda ince uzun birer yapraklı açılmakta, ortada ise bu gövdeden farklı uzunlukta iki dal çıkmaktadır. Bu dalların uçları sıvri yapraklarla sonuçlanmaktadır. İçteki daha uzun dallar ise ortadaki figürün kollarının altında kalmıştır.

İkonografi

Tarsus Müzesi'ndeki levhanın üst bölümündeki madalyonlar içinde verilen figürler ay tanrıçası ve güneş tanrıçasıdır.

En eski güneş ve ay tanrı/tanrıçası kültü Mezopotamya ve İran'da görülür⁵. Adaleti temsil eden güneş ve bilgeligi ifade eden, kehanet gösteren ay, Asur ve İran'da yönetimde söz sahibi kişilerin (başta kral olmak üzere) özellikle mezar yapılarındaki betimlerinde bir disk üzerinde hilal şeklinde birlikte yer almışlardır⁶. Farklı toplumlarda, aldıkları farklı isimlere rağmen güneş; her şeyi gören, duyan, yeryüzü ve denize ışınlarıyla bakan, görme bozukluklarına şifa veren, adaleti temsil eden bir tanrı/tanrıça, ay ise bilgeligi ifade eden, kehanet gösteren, büyünün koruyucusu, toprak, mezar ve ölüler dünyası ile ilişkisi olan bir tanrıça/tanrı olarak kabul edilmiştir. Gündüzün gözü güneş, gecenin gözü ise aydır. Bu anlamda güneş ve ay, gündüz ve gecenin değişimi içinde yaşam ritminin göstergeleridir⁷.

⁴ H. Schlosser, ICI 1 (1994) 469 vd. bk. "Daniel"; J. Dresken - Weiland, Reliefeierte Tischplatten aus theodosianischer Zeit (1991) 150.

⁵ A. Erzen, "Ay Tanrısi Men'in Adı ve Menşei Hakkında", Belleten 65, 1953, 11 vd. 14; H. J. W. Drijvers, "Die Götter Edessas", bk.: S. Sahin - E. Schwertheim - J. Wagner (ed.), Studien zur Religion und Kultur Kleinasiens. Festschrift für E. K. Dörner. EPRO Bd. 66, 1 (1978) 280 vd. Sami panteonunda ay tanrısi Sin, güneş tanrısi ise Şamaş adını alır. Asurlular'da Sin kültür Babil Harran adıyla bilinir. Harran'da yapılan araştırmalar Sin yanı sıra Selene adında bir ay tanrıçasının varlığını ortaya koymustur.

⁶ H. Koch, Persepolis. Glänzende Hauptstadt des Perserreiches (2001) 82 Abb. 130; J. Oates - D. Oates, Nimrud. An Assyrian Imperial City Revealed (2001) 21 Fig. 8, 39 Fig. 18.

⁷ Hittitler'de ay tanrısi Arma, güneş tanrıçası Arinna, Frigler'de ay tanrısi Men, güneş tanrısi Sabazios, Yunanlar'da ay tanrıçası Selene, güneş tanrısi Helios, Romalılar'da ise ay tanrıçası Luna, güneş tanrısi Sol adını alır. W. Kroll (ed.), RE 15 (1912) 58 vd. bk. "Helios"; W. Kroll - K. Witte (ed.), RE 2,3 (1921) 1136 vd. bk. "Selene"; W. Kroll (Hrsg.), RE 13,26 (1927) 180 vd. bk. "Luna"; W. Kroll - K. Mittelhaus (ed.), RE 2,5 (1927) 901 vd. bk. "Sol"; Erzen, age. 1 vd.; K. Ziegler - W. Sontheimer (ed.), Der kleine Pauly. Lexikon der Antike 2 (1967) 999 vd. bk. "Helios"; K. Ziegler - W. Sontheimer - H. Gärtner (ed.), Der kleine Pauly. Lexikon der Antike 5 (1975) 82 vd. bk. "Selene"; G. Ristow, Römischer Götterhimmel und frühes Christentum (1980) 33, 51.

Yunanlıarda güneş tanrısi, başı ve boynu etrafında işinları olan bir madalyon üzerinde, ay tanrıçası ise güneş tanrısi ile aynı özelliklere sahip, başında hilal ile betimlenmiştir⁸. Güneş ve ay tanrıları, İstanbul Arkeoloji Müzeleri'ndeki bir mezar taşında Hekate ile birlikte yer alır. Burada Hekate'nin yeryüzüne indiği an, yani ayın kaybolduğu ve güneşin doğduğu an verilmeye çalışılmıştır⁹. İmparator ve Mitras betimlerinde de güneş ve ay, gökyüzüne ait şekilleriyle ya da kişileştirilmiş (personifikation) olarak verilir¹⁰. Hristiyan sanatında 4. yy. sonlarından başlayarak güneş ve ay, çoğunlukla çarmıh sahnesinde yerini alır. Bu sahnede güneş Isa'nın sağında, ay solundadır. İncil'de Isa'nın çarmıha gerildiği ögle saatinde güneşin karardığı ve Isa'nın öldüğü ifade edilmektedir¹¹. Isa'nın çarmıha gerilip, öldürüldüğü anda Suriye-Heliopolis'de bulunan PsDionysios Areopagites ve Polykarp, gökyüzünde oluşan olağanüstü bir olaya tanık olurlar. Bu olayı Polykarp'a bir mektupla hatırlatan Areopagites, güneşin kararmasına neden olarak ayı gösterir, çünkü o anda güneş tutulmuştur¹². 10. yy. ikinci yarısına tarihlenen Kapadokya, Çavuşin-Büyük Güvercinlik Kaya Kilisesi duvar resimleri içinde Isa'nın çarmıha gerilmesi ve çarmıh üzerinde ölümü, iki ayrı ancak yan yana sahneler olarak yer almıştır. Çarmıha gerilmiş olan Isa'nın sağında güneş, solunda ay, gökyüzüne ait şekilleri ve Yunanca Helios-Selene isimleriyle verilmiştir. Yanındaki ölüm sahnesinde ise güneş ve ay yer değiştirmiştir. Bu yer değişikliğinin bilinçli olarak Areopagites'in anlatımından yola çıkarak yapıldığı kabul edilmektedir¹³. 6. yy. sonlarına ait Mersin yapımlı, St. Petersburg'da sergilenen bir madalyonda, imparatorun solunda güneş, sağında ay, hem tam figür olarak, hem de gökyüzüne ait şekilleriyle verilmiştir¹⁴. Yine 6. yy. ortasına tarihlenen İstanbul yapımlı fildişi diptikte, tahtında Meryem ve Isa'nın yanında güneş ve ay, sonsuz egemenliğin ifadesi olarak yer almıştır¹⁵. Beit Shean Manastır Kilisesi'nin mezar şapeli (6. yy.) taban mozaïğinde ise merkezde ay tanrıçası ve güneş tanrısi ile bunun etrafında oniki ay kişileştirilmiş olarak verilmiştir¹⁶.

Hristiyan Sanatı'nda cepheden, ayakta kollarını yukarı kaldırarak dua eden figüre orans adı verilir. Yunan Sanatı'nda İ.O. 4. yy.'dan başlayarak bir ya da iki kolunu yukarıya kaldırılmış, dua eden, çoğunlukla kadın figürlerine yer verilmiştir¹⁷. Roma Sanatı'nda ise Traianus (98-117) Dönemi'nden başlayarak yaşayanların tanrılaraya saygılarının, inançlarına bağlılıklarının bir göstergesi olarak sikkelerin arka yüzlerinde orans figürü kullanılmıştır¹⁸. Hristiyanlar tarafından da benimsenen orans, 2. yy. sonlarından başlayarak lahitler

⁸ Erzen, age. 4 vd. Res. 5; İ. Karamut, "Konya Arkeoloji Müzesi'nde Bulunan Hekate Başı", TürkAD XXIX, 1991, 156 vd.; Kroll, age. 88; K. Schauenburg, Helios. Archäologisch-Mythologische Studien über den antiken Sonnengott (1955) 21.

⁹ Erzen, age. 4 vd. Res. 5; Karamut, age. 156 vd.

¹⁰ Engemann 1986, 95 Taf. 28 1-3, 29 1, 33 1; D. Ulansey, Mitras Gizlerinin Kökeni (1998) 1,3 Res. 1, 3.

¹¹ Kitabı Mukaddes Matta Bap. 27,45; Markos Bap. 15,33; Luka Bap. 23,44.

¹² Engemann 1986, 96 vd. Anm. 17-18.

¹³ Engemann 1986, 100 vd. Taf. 34, 1-2; 35, 1-2.

¹⁴ Engemann 1986, Taf. 33,1.

¹⁵ A. Effenberger - H. G. Severin, Das Museum für Spätantike und Byzantinische Kunst (1992) I-I-1 Nr. 53.

¹⁶ B. Brenk, Spätantike und frühes Christentum (1985) 198 Abb. 183.

¹⁷ W. Neuss, "Die Oranten in der alchristlichen Kunst", bk.: Sonderdruck aus der Festschrift zum 60. Geburtstag von P. Clemen (1926) 3 vd.; J. Fink, Noe der Gerechte in der frühchristlichen Kunst (1955) 4 vd.; Klausner 1959, 115 vd.

¹⁸ Klausner 1959, 116 vd. Taf. 8; J. Fink - B. Asamer, Die römischen Katakomben (1997) 59.

üzerinde yer almıştır¹⁹. Lahitlerde çoğunlukla kadın figürü olarak görülen orans, ölen kişinin portresine sahiptir ve iki yanında Havariler bulunur²⁰. 3. yy.'dan başlayarak orans figürü katakomplardaki duvar resim programında da yerini almıştır²¹. Ölen kişinin portresine sahip orans figürü, sadece lahitlerde değil 4. yy.'dan başlayarak mezar taşlarında da –özellikle Mısır'da (4.-5. yy.)– kullanılmıştır²². Bu tür orans dışında, gerek lahitlerde, gerek katakomplarda ve diğer alanlarda (özellikle fildiği pyksislerde)²³ ölen kişiler adına tanrıya dua etmeleri için, daha önce zor anlarında kendilerine tanrı tarafından yardım edilmiş. Tevrat'ta adı geçen peygamberler de –özellikle Nuh, İbrahim oğlu İshak ile, Daniel– orans olarak betimlenmiştir²⁴.

Tarsus Müzesi'ndeki geliş yeri belli olmayan levha, Yahudi peygamberlerinden Daniel'i aslanlarla birlikte göstermektedir. Daniel'in aslanlarla birlikte orans olarak Batı Hristiyan sanatındaki en erken örnekleri 3. yy.'da katakomp duvar resimlerinde²⁵, Doğu Hristiyan sanatında ise Theodosius Dönemi (378-395) sigma formlu masa levhalarında görülür²⁶. Zaman zaman Daniel ve aslanlara elinde yiyeceklerle Peygamber Habakuk²⁷ ve bir melek de katılır²⁸. Hristiyan inancına göre, Hristiyan bir martır ve peygamber olan Daniel'in orans olarak duruşu, günde üç defa tekrarlanan tanrıya dua etmenin, günah işlemiş insanın tanrı tarafından affedilmeye yönelik umudunun, şeytana ve günah işlemeye karşı savaşmanın, bütün acıları sabırla karşılamak gerektiğinin ifadesidir. Gerek Daniel, gerekse diğer martır ve azizler, kendileri günahsız olmalarına rağmen, diğer insanların günahlarını üstlenmiş, tanrıya bu günahlarından dolayı insanların pişmanlıklarını ve affedilme isteklerini belirtmişlerdir²⁹.

İnancı uğruna ölmek, bir Hristiyan için zafere giden yoldur. Daniel bu yolda ölmemiş, ancak başına gelenlere sabır göstermiş ve tanrı tarafından korunmuştur. İşte bu noktada Hristiyankar tarafından ilk yüzyıllarda Daniel örnek alınmış ve inançları uğruna kendilerine yapılacak kötülüklerle sabırla dayanmaları gerektiğini, bunun sonucunda da kendilerinin tipki Daniel gibi tanrı tarafından korunacaklarına, yapmaları gerekenin sadece sabır göstermeleri gerektiğine inanmışlardır³⁰.

¹⁹ Klauser 1959, 127 vd.; E. Matz, "Das Problem der Orans und ein Sarkophag in Córdoba", MM 9, 1968, 300 Nr. I Taf. 99 b; Koch 2000, 18 Abb. 3,3, 4,1.

²⁰ Koch 2000, Taf. 34, 36, 137, 142, 148.

²¹ Fink - Asamer, age. 24 Abb. 37, 26 Abb. 42, 59 Abb. 80, 72 Abb. 93; V. E. Nicolai - E. Bisconti - D. Mazzoleni, Rom christliche Katakomben. Geschichte-Bilderwerk-Inchriften (1998) 137 Abb. 147.

²² Effenberger - Severin, age. 151 vd. Nr. 67-68, 70.

²³ Vollbach 1962a, 87 Abb. 11-12; Vollbach 1976, 105-107 Nr. 162, 164, 167-168 Taf. 82-83, 85; D. Buckton (ed.), Byzantium. Treasures of Byzantine Art and Culture (1994) 159 Nr. 174; M. Brandt - A. Effenberger, Byzanz. Die Macht der Bilder (1998) 31 vd. 37 Abb. 25a-26.

²⁴ Koch 2000, 202 vd. Taf. 22, 42-43, 46, 62; Brenk, age. Abb. 32i.

²⁵ Dassmann 1973, 259; Schlosser, age. 469 vd.; J. Daniélou, RAC III (1957) 581 bk. "Daniel".

²⁶ Dresken - Weiland, age. 150 vd. Taf. 24, 54, 78 Abb. 42, 97, 146.

²⁷ Peygamber Habakuk, Tevratın Yumanca çevirisi olan Septuaginta'da olaya dahil edilmiştir. Habakuk bazen bir melek esliğinde yiyecek getirirken gösterilir, bk. A. Rahlf's (ed.), Septuaginta id est Vetus Testamentum graece iuxta LXX Interpretes 2 Bd. 9. Aufl. Daniel Bap. 1-33.

²⁸ Dresken - Weiland, age. 151 vd. Taf. 24 Abb. 42. Daniel'in diğer betimleri için bk. Daniélou, age. 581 vd.; Schlosser, age. 469 vd.

²⁹ Dassmann 1973, 258 vd.

³⁰ Dassmann 1973, 264 vd.

İncil'deki anlatıma göre güneşin karardığı, ayın ışığını vermediği an, dünyanın sonunun geldiğinin göstergesidir. Ancak bu son, aynı zamanda inananlar için kurtuluşun da yakın olduğunu, yani İsa'nın tekrar geleceğini ifade etmektedir³¹.

Sabrin, ölümle elde edildiği düşünülen kurtuluşun, inananları öldükten sonra gerçek hayatı götüren tanrıya sonsuz inancın simbolü ve bu inancı sayesinde aslanların bulunduğu çukurdan zarar görmeden çıkışıyla Tarsus Müzesi'ndeki levha üzerinde yer alan Daniel ile levhanın üst bölümündeki ay tanrıçası ve güneş tanrısı, İncil'deki anlatıma göre İsa'nın tekrar geleceğinin bir kanıtı olarak yorumlanabilir.

Tarihleme

4. yy. ikinci yarısı ile 5. yy. başında çoğunlukla Antik Dönem'e ait olmakla birlikte Hıristiyan motiflerinin de zarif ve plastik etkili olarak taş, fildişi ve gümüş malzeme üzerine işlendiği görülür. Theodosius Dönemi (378-395) sigma formlu masa levhalarındaki Daniel betimleri, Köln Römisch-Germanisches Museum'daki Kuzey Afrika kökenli Daniel'i bir kantharos içinde iki aslan arasında gösteren terrakotta tabak bu döneme tarihlenir³². 5. yy. içinde alçak kabartma tekniğinde yapılan figürlerde güçlü bir stilizasyon hissedilir. 5. yy. sonu-6. yy. başında ise tekrar zarif, hareketli, keskin kıvrımlara sahip giysileriyle plastik etkili figürlerin yer aldığı gümüş ve fildişi eserler yapılır³³. Bu özellikle Daniel'in aslanlarla betimlendiği fildişi üç pyksis, bir tarak ve bir mobilya parçası 6. yy.'a tarihlendirilir³⁴. Bu dönem içinde lahit ya da levha gibi taş eserlerin üzerine yapılan figürlerinde, yüksek kabartma tekniğinde, vücut ve yüz ayrıntıları detaylı olarak, yumuşak formda, plastik etkili, hareket halinde işlendiği dikkat çeker³⁵. Ravenna'daki iki lahit, yan yüzlerindeki Daniel ve aslanlar, figürlerin vücut oranları, Daniel'in yüz ifadesi gibi gerçekçi bir yaklaşımla verildikleri için bu yüzyıl özelliklerini gösterir (Res. 7-8)³⁶. 6. yy. başından ortasına kadar yapılan levhalarla yüksek kabartma yerini zamanla alçak kabartmaya, vücut oluşumu ve yüz ifadesi gerçekçi yaklaşımından uzaklaşan, plastik etkili figürlere bırakır³⁷. Bu değişimi ortaya koyan önemli bir örnek olarak İstanbul Arkeoloji Müzeleri'ndeki mermerden Daniel ve aslanların yer aldığı levha gösterilir (Res. 9). Levhada Daniel'e, aslanlar dışında Habakuk ve melek de eşlik etmekte, sağdaki aslan ise garip bir şekilde Daniel'in ayağını ısırmaktadır. Figürlerin alçak kabartma tekniğinde verilişi, vücut oranlarındaki dengesizlik, stilize yüz ifadeleri, hareketsiz oluşları dikkat çeker. Yapım yeri Mısır olan, 6.-7. yy. arasına tarihlenen bir başka levhadaki Daniel'in aslanlarla betiminde de benzer özellikler görülür. Bu

³¹ Kitabı Mukaddes, Matta Bap. 24,29-35; Markos Bap. 13,24-31; Luka Bap. 21,25-33.

³² Dresken - Weiland, age. Taf. 24, 54, 78 Abb. 42, 97, 146; H. Beck - P. C. Bol (ed.), Spätantike und frühes Christentum (1983) 683 vd. K. Nr. 261.

³³ Volbach 1962b, 23 vd.; Volbach 1976, K. Nr. 2. 54 Taf. 1, 18; K. Wessel, Studien zur öströmischen Elfenbeinskulptur, Wissenschaftliche Zeitschrift der Universität Greifswald II, 1952/53, 63 vd.; O. Mazal, Handbuch der Byzantinistik Geschichte. Religion. Sprache. Kunst (1997) 167.

³⁴ Volbach 1962a, Abb. 11-12 ; Volbach 1976, age. Taf. 83, 85.

³⁵ F. W. Deichmann, Ravenna. Geschichte und Monumente (1969) 89 vd.; Ulbert 1969, 7 vd.; Ulbert 1969/1970, 340 Nr. 1 Taf. 65, 1 a-c; Effenberger 1989, 146 vd.; L. Wamser - G. Zahlhaas (ed.), Rom und Byzanz. Archäologische Kostbarkeiten aus Bayern (1998) K. Nr: 8.

³⁶ J. Kollwitz - H. Herdejürgen, Die ravennatischen Sarkophage 8,2 (1979) 55 vd. Kat. B 3-4 Taf. 30, 1-4; 31, 1-3.

³⁷ Ulbert 1969, 40; Ulbert 1969/1970, 341; Effenberger 1989, 1-17.

levhada da İstanbul Arkeoloji Müzeleri'ndeki levhada olduğu gibi sağdaki aslan Daniel'in ayğını ısırmaktadır³⁸.

Ravenna S. Apollinare Nuovo'daki mermer levhalardan birinde Daniel ve aslanlar bitkisel kompozisyonla birlikte verilmiştir. Daniel'in Batı Hıristiyanlığı'ndaki betimlerine uygun olarak tunika ve pelerini olmaksızın verildiği bu levha, İstanbul'daki levha ile aynı özellikleri gösterdiği için 6. yy. başına tarihlenir (Res. 10)³⁹.

Makedonya-Vinica'da bulunan terrakotta levha (Res. 11), Kapadokya Çardakköy Eski Cami adıyla bilinen kilisenin apsis başlığındaki kabartma ve Ermenistan-Erivan'da bulunan bir mezar taşındaki Daniel ve aslanlar da yine İstanbul ve Ravenna örnekleriyle benzerlik gösterdiği için aynı yüzyıla tarihlenirilebilir⁴⁰.

Daha önceki örneklerle kıyasla, 6. yy. ortasından başlayarak dış konturları vurgulu, hareket halinde ya da hareketsiz figürler adeta kabartmanın yapıldığı yüzeyle aynı yükseklikteki alçak kabartma ile verilir⁴¹. Yüzyılın sonuna doğru bu özelliklere, stilize anlatım da eklenerek daha çok kullanılmaya başlanır⁴². Bu özellikler bazı ambon parçalarında, Parenzo'daki levhalarda, Antalya Arkeoloji Müzesi'nde bulunan ambondaki figürlerde, Suriye'de yapılmış bazı levhalar üzerindeki figürlerde de görülür. Bunlardan Antalya örneği 6.-7. yy. arasına, Suriyeli örnekler ise 5.-6. yy. ve 6.-7. yy. arasına tarihlendirilir⁴³. Ayrıca üzerinde Hagia Thekla'nın Daniel gibi aslanlarla birlikte verildiği yapım yeri Suriye olan bir levha ile (Res. 12), Nikosia Kıbrıs Müzesi'ndeki taş ve Kuzey Afrika kökenli terrakotta Daniel ve aslanlar betimli levhalar da (Res. 13) bu dönem özelliklerini gösterir⁴⁴.

Kurşundan, Filistin'de yapılmış bir ampulla üzerinde (6.-7. yy.) ve Kapadokya, Ağaç Altı (Daniel, Pantanassa) Kilisesi batı haç kolu alınlığındaki freskoda da (İkonoklasmus öncesi, 9.-11. yy. ya da 11. yy. öncesi) Daniel ve aslanlar stilize anlatımla karşımıza çıkar⁴⁵.

Tarsus levhası üzerindeki aslanlar arka ayakları üzerinde durarak ön ayaklarıyla Daniel'e doğru yönelip ona saldırmaya çalışmakla birlikte, oldukça hareketsiz kalmışlardır.

³⁸ A. Grabar, Sculptures byzantines de Constantinople IVe-X^e (1963) 42 vd. Pl. 17, 1-2; Ulbert 1969, 39; Ulbert (1969/1970) 341 Nr. 10; N. Firath, La sculpture byzantine figurée au Musée archéologique d'Istanbul (1990) 154-155 Nr. 306 Pl. 94; Effenberger - Severin, age. K. Nr. 93.

³⁹ Deichmann, age. 71 Abb. 65; Ulbert 1969/1970, 341.

⁴⁰ M. Restle, Studien zur frühbyzantinischen Architektur Kappadokiens (1979) Bd. I 34 vd. Bd. II Abb. 44; K. Balabanov, Die Terrakotta-Ikonen (1993) 41, 64-65 Nr. 81 Taf. 4; Armenien. 5000 Jahre Kunst und Kultur, Museum Bochum-Stiftung für Armenische Studien (haz.), Bochum (1995) 171 Nr. 132.

⁴¹ Ulbert 1969/1970, 342 Nr. 16, 19-20, 22-23 Taf. 67, 1, 3-4, 68, 1-2; Effenberger 1989, 148.

⁴² P. H. F. Jakobs, Die frühchristlichen Ambone Griechenlands (1987) 161. Taf. 23 a; H. Tezcan, Topkapı Sarayı ve Çevresinin Bizans Devri Arkeolojisi (1989) 131 Res. 136.

⁴³ Jakobs, age. Taf. 23a; R. M. Harrison, An Ambo Parapet in the Antalya Museum, bk.: O. Feld - U. Peschlow, (ed.), Studien zur spätantiken und byzantinischen Kunst. E. W. Deichmann gewidmet. 2, 1986, 73-74 Taf. 2-3; Brenk, age. Abb. 249-250; E. M. Ruprechtsberger (ed.), Syrien: von den Aposteln zu den Kaliften (1993) K. Nr. 73; E. Russo, Sculture del complesso eufrasiano di Parenzo (1991) K. Nr. 63-64, 127, 135, 154, 201-203; Fig. 88-89, 153, 157, 178, 215-217; Syrie. Mémoire et Civilisation (1993) 358 K. Nr. 282.

⁴⁴ R. Warns, Weitere Darstellungen der heiligen Thekla. bk.: G. Koch (ed.), Studien zur frühchristlichen Kunst II (1986) 83 Taf. 20; A. H. S. Megaw, "Byz. Architecture & Decoration in Cyprus", DOP 28, 1974, 61 Fig. 9; R. Temple (ed.), Early Christian and Byzantine Art (1990) 76 K. Nr. 24.

⁴⁵ M. Piccirillo, "Uno Stampo Per Eulogia Trovato a Gerusalemme", LA 44, 1994, 585 Fig. 1; M. Restle, Die byzantinische Wandmalerei in Kleinasiens I (1967) 170; M. Restle, "Kappadokien", RBK III, 1978, 1077; S. Y. Ötüken, İhlara Vadisi (1990), 41-41. 29 Res. 5.

Aynı hareketsiz, donuk anlatım Suriye kökenli Thekla levhasındaki aslanlarda ve yine Suriye'de yapılmış bir levhadaki ileriye doğru atlarken verilmeye çalışılan aslan figüründe (6.-7. yy.), Mısır yapımı bir başka levhada merkezdeki amphoranın iki yanında yer alan aslanlarda da (6.-7. yy.) dikkati çeker⁴⁶.

Erken Hıristiyan Dönemi'nde Daniel'in aslanlarla birlikte verildiği gerek fildiği, gerekse sigma formlu levhalar ve maden eserlerde, çoğunlukla aslanlar vücutları diğer yönde, sadece baş kısımları Daniel'e dönük otururken görülür⁴⁷. Aslanların Daniel'e doğru yönelmiş, dört ayak üzerinde ya da otururken verildiği örnekler yanı sıra⁴⁸, Kuzey Afrika kökenli terrakotta Daniel ve aslanlar betimli levha (5.-6. yy.) ile 13. yy.'a tarihlenen madalyon olarak yapılmış kameo iki örnekte aslanlar baş ve vücutlarıyla Daniel'in ayaklarına doğru eğilmiş olarak betimlenmiştir⁴⁹.

Tarsus Müzesi'ndeki Daniel betimli levhanın çevre bordüründeki dört sıvri yapraklı çiçek motifi 5. yy.'dan başlayarak 12. yy. sonuna kadar (yoğun kullanımı 6.-7. yy.'lar olmak üzere) geçen süre içinde Yakındogu, Akdeniz ve Batı Anadolu'da farklı malzeme ve tekniklerde yapılmış eserlerde görülür⁵⁰.

Sonuç olarak Tarsus Müzesi'ndeki levha, alçak kabartma tekniğinde yapılmış üst bölümündeki madalyonlar içindeki ay tanrıçası-güneş tanrısi, alt bölümündeki Eski Ahit'ten alılmış Daniel ve aslanlar betimi ile Mezopotamya, Orta ve Yakın Doğu'ya ait konuları yansıtır. Bununla birlikte profilden arka ayakları üzerinde duran, ön ayaklarıyla Daniel'e doğru yönelmiş aslanlar, bu duruşlarıyla, Tarsus levhasını aynı konuyu yansitan diğer eserler arasında ayrı bir yere koyar. Levhadaki aslanların konunun gereği beklenenin aksine hareketsiz oluşu, figürlerdeki stilize anlatım, özellikle Suriye ve Kuzey Afrika kökenli aynı ya da farklı konuları gösteren 5.-7. yy. arasına tarihlenen eserlerde (özellikle farklı malzemeden yapılmış levhalarda) de görülür. Figürlü anlatımın stilize oluşu, üzerindeki konuları dışında levhanın çevre bordüründeki dört sıvri yapraklı çiçek motifi de özellikle 6.-7. yy. arasına tarihlenen Yakın Doğu ve Akdeniz kökenli eserlerde yaygın olarak kullanılmıştır.

Bu özelliklerden yola çıkarak Tarsus Müzesi'ndeki Daniel ve aslanların yer aldığı levhayı 6. yy. ikinci yarısı ile 7. yy. arasına tarihlemek olasıdır.

⁴⁶ Warns, age. Taf. 20; Ruprechtsberger, age. K. Nr: 73; Effenberger - Severin, age. K. Nr: 92.

⁴⁷ Volbach 1976, Taf. 83; Brandt - Effenberger, age. Abb. 22, 25a; Piccirillo, age. Taf. 47-49.

⁴⁸ Volbach 1962a, Abb. 11-12; Dresken - Weiland, age. Abb. 97; Ötüken, age. 29 Res. 5.

⁴⁹ Temple, age. 76 K. Nr: 24; Buckton, age. K. Nr. 174; R. Baumstark (ed.), Rom und Byzanz. Schatzkammerstücke aus bayerischen Sammlungen (1998) K. Nr. 80.

⁵⁰ U. Peschlow, "Materialien zur Kirche des H. Nikolaos in Myra im Mittelalter", *IstMitt* 40, 1990, 240 K. Nr: 31, 46, 67 Taf. 44,7; U. Peschlow, "Byzantinische Plastik in Didyma", *IstMitt* 25, 1975, 221 Nr: 22 Taf. 42,4; Ruprechtsberger, age. 56 Abb. 3; Effenberger - Severin, age. K. Nr: 96; L. Budde, St. Pantaleon von Aphrodisias in Kilikien (1987) Abb. 46, J. Morgenstern, The Byzantine Church at Dereagzı and Its Decoration (1983) Pl. 36,3; N. Duval - E. Marin - C. Metzger, Salona I. Catalogue la Sculpture Architecturale Paléochrétienne de Salone (1991) 289-290 Pl. XCIV. XI. 16-17; S. Alpaslan, Antalya'nın Demre (Kale) ilçesindeki H. Nikolaos Kilisesi'nde Dini Ayinle İlgili Plastik Eserler (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 1996) K. Nr: 16, 18, 26, 140, 161a-b, 164, 166, 168-170a-b, 174, 196-197 Res. 90; E. Tok, "Erken Bizans Dönemi Zemin Mozaiklerine Sardes Örneğinde Bir Bakış", *STD* XI, 2001, 141 Şek. 5; 143 Şek. 10.

Kısaltmalar

- Dassmann 1973 E. Dassmann, Sündenvergebung durch Taufe, Busse und Märtyrerfürbitte in den Zeugnissen frühchristlicher Frömmigkeit und Kunst (1973).
- Effenberger 1989 A. Effenberger, "Studien zu den Bildwerken der Frühchristlich-byzantinischen Sammlung III: Das Petrusrelief von Alaçam", *Staatliche Museen zu Berlin Forschungen und Berichte* 27, 1989, 129-154.
- Engemann 1986 J. Engemann, "Zur Position von Sonne und Mond bei Darstellungen der Kreuzigung Christi", bk.: O. Feld - U. Peschlow (ed.), *Studien zur spätantiken und byzantinischen Kunst*. F. W. Deichmann gewidmet. Teil 3 (1986) 95-101 Taf. 28-35.
- Klauser 1959 T. Klauser, "Studien zur Entstehungsgeschichte der christlichen Kunst II", *JbAC* 2, 1959, 115-145
- Koch 2000 G. Koch, *Frühchristliche Sarkophage* (2000).
- Ulbert 1969 T. Ulbert, *Studien zur Dekorativen Reliefplastik des östlichen Mittelmeerraumes (Schrankenplatten des 4.-10. Jhs.)* (1969).
- Ulbert 1969/1970 T. Ulbert, "Untersuchungen zu den byzantinischen Reliefplatten des 6. bis 8. Jahrhunderts", *IstMitt* 19/20, 1969/1970, 339-357.
- Volbach 1962 W. F. Volbach, "Zur Lokalisierung frühchristlicher Pyxiden", bk.: *Kunsthistorische Studien Festschrift F. Gerke* (1962).
- Volbach 1962 W. F. Volbach, Silber- und Elfenbeinarbeiten vom Ende des 4. bis zum Anfang des 7. Jahrhunderts, bk.: *Beiträge zur Kunstgeschichte und Archäologie des Frühmittelalters. Akten zum VII. Internationalen Kongress für Frühmittelalterforschung. 21.-28. September 1958* (1962).
- Volbach 1976 W. F. Volbach, Elfenbeinarbeiten der Spätantike und des frühen Mittelalters (1976).

Summary

The Tablet describes Daniel figure in the Tarsus Museum

A limestone tablet on exhibit in the Tarsus Museum attracts attention because of the depiction it displays.

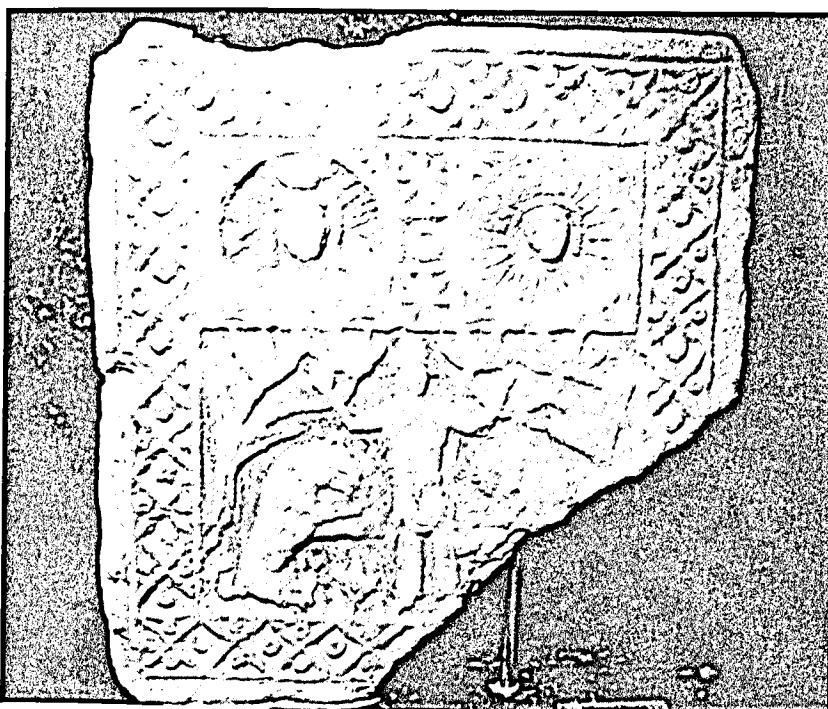
The tablet is framed by a border of rectangles on the outside and a row of studs placed inside and at the corners. It is divided into two sections horizontally. In the upper section, the Moon Goddess and the Sun God are shown in bas-relief, each in a medallion, in which the Moon Goddess is sculpted in bust with a crescent moon on her head, while the Sun God is shown by the head-and-neck only. In the lower section, within the area bordered by the branches and leaves on both sides, Daniel, the Hebrew Prophet is placed frontally in the middle, standing up, with his arms raised, wearing a pointed hat, a cape and a pair of trousers and two lions in profile are moving towards him from his right and left.

In Christian art, however, the sun and the moon are usually observed in the scenes of Crucifixion.

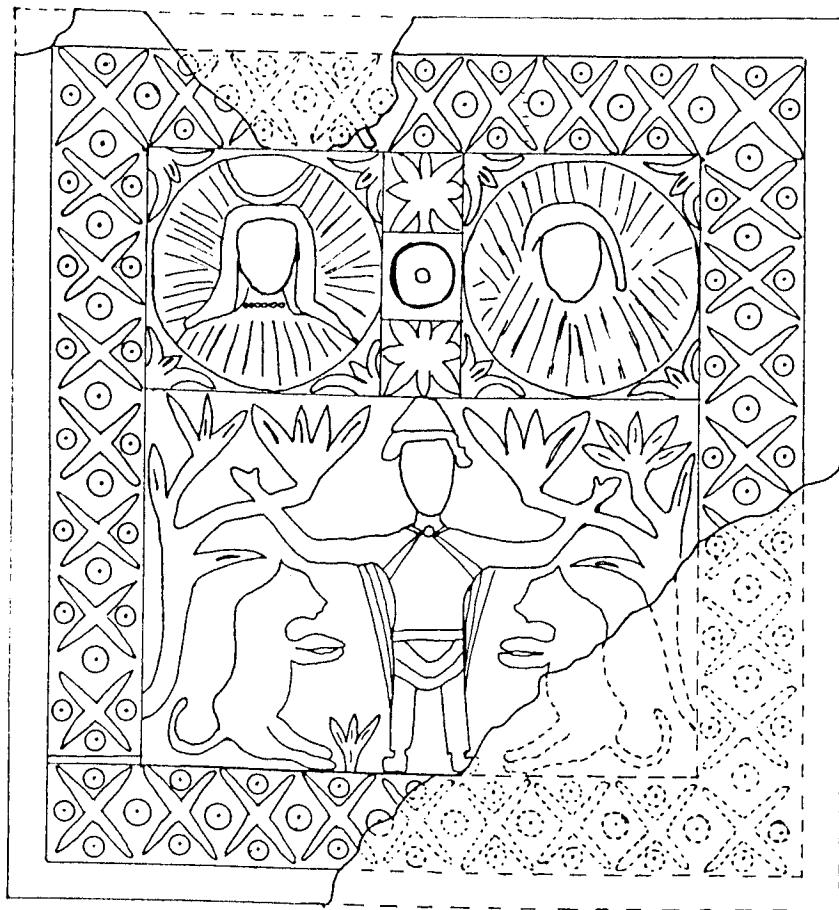
A figure shown frontally, standing up and praying with raised arms is called an "oranse". Such "oranse" figures are found in Greek art from the beginning of the 4th century B.C., and in Roman art from the reign of Trajan (A.D. 98-117). Similar ones are used by Christians on their sarcophagi from the end of the 2nd century, on the catacomb murals at the end of the 3rd century, and on other items generally, as portraits of deceased persons.

Such Prophets that are mentioned in the Old Testament; Noah, Abraham and his son Isaac, Daniel, etc. are depicted as "oranses" in order to pray God on behalf of the dead, for these names were exemplary to the Christians by reasons of having saved themselves from dire conditions through their faith and through God's assistance. Likewise, the Christians would be protected by God through enduring in patience the difficulties and evils done to them, as Daniel was punished for worshipping Him by being thrown into the pit with lions, but through the Grace of God, he was able to get out without incurring any harm.

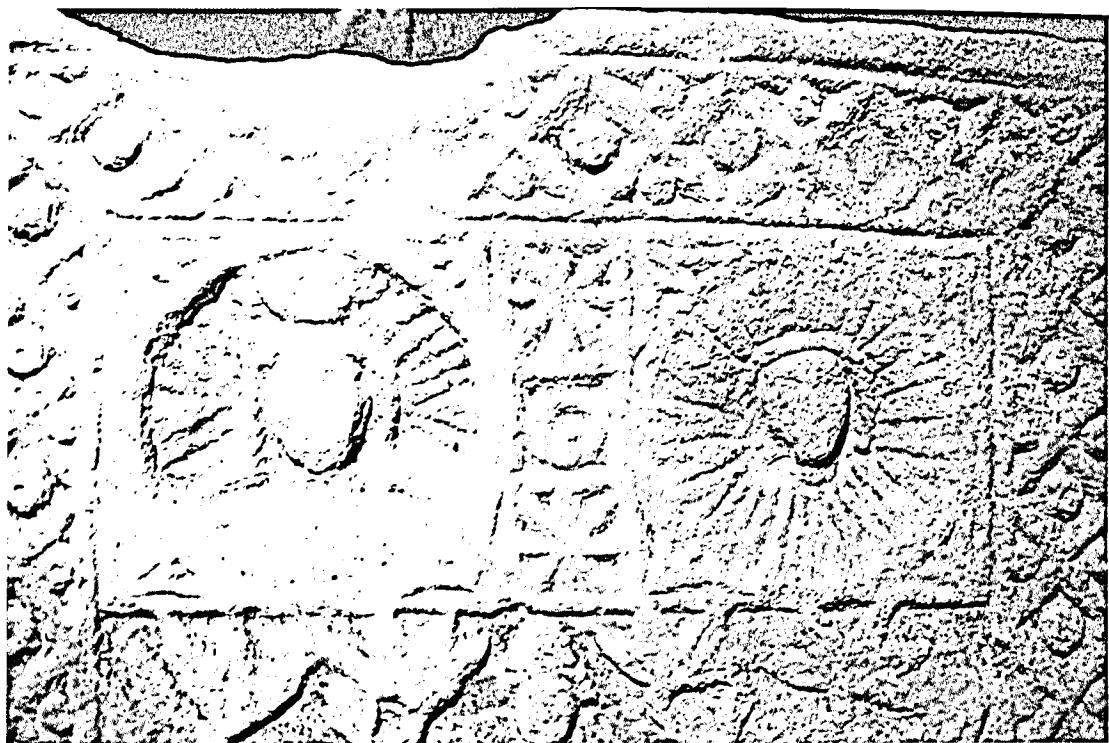
The carved limestone tablet present in the Tarsus Museum appears to be an important specimen because of its depiction of the Moon Goddess and the Sun God that, in accordance with the exposition of the Bible, at the moment the sun dwindled and the moon does not reflect its light any more, the doomsday has arrived; and of Daniel as an "oranse" and the lions show that the salvation is near for the faithful, that Jesus Christ shall come back at the end of time; it can be dated to the second half of the 6th century because of the bas-relief technique used in the figurative and vegetal composition, its emphasized contours for the figures and its stylized manner of presentation.

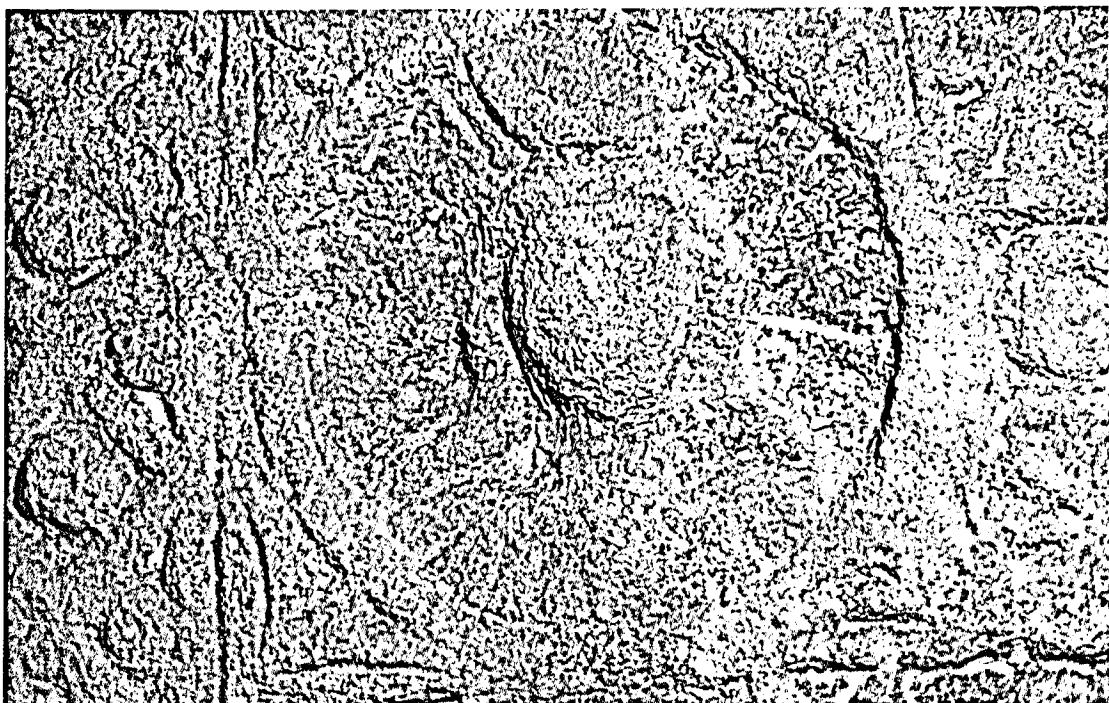
Res. 1
Tarsus Müzesi'ndeki
Daniel betimli levha.

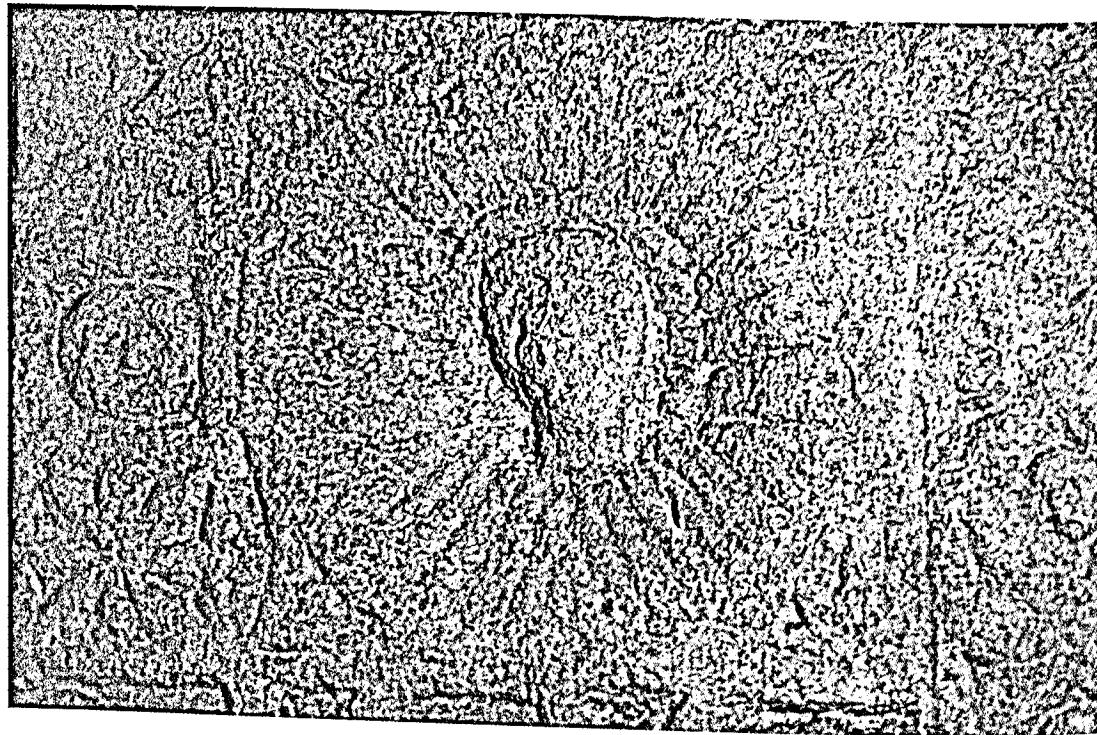
Res. 2
Tarsus Müzesi'ndeki
Daniel betimli
levhanın çizimi.

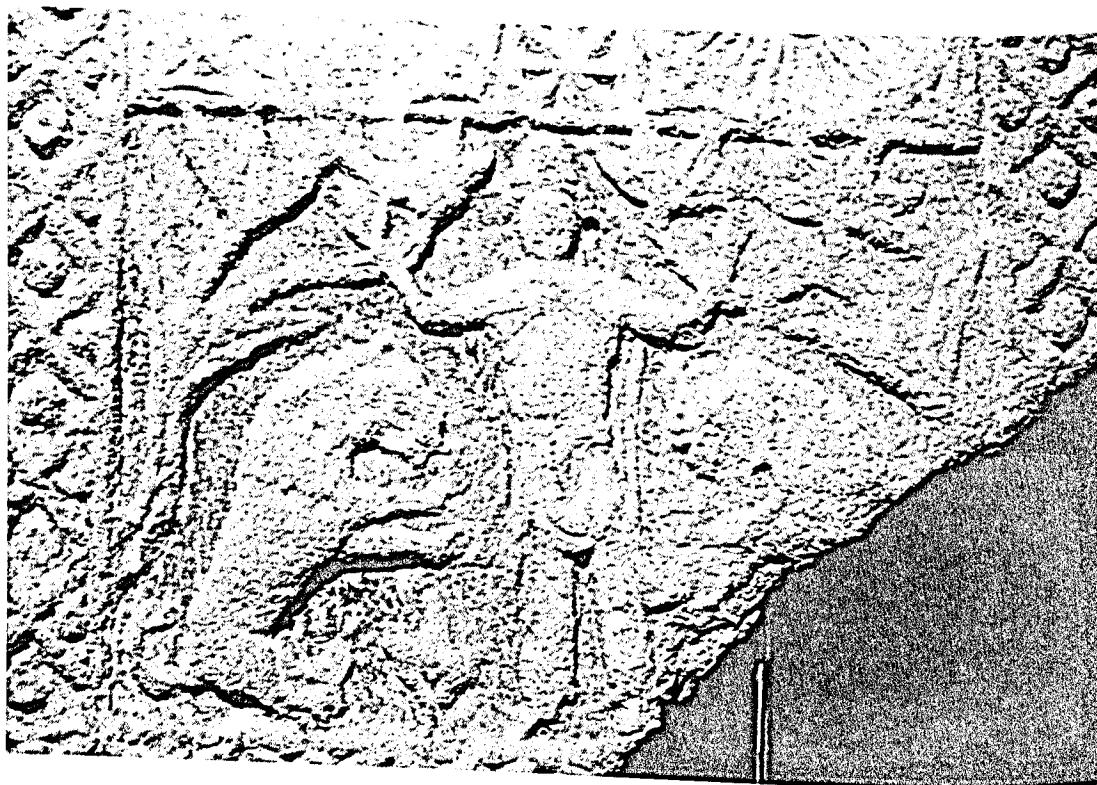
Res. 3 Levhanın üst bölümü.

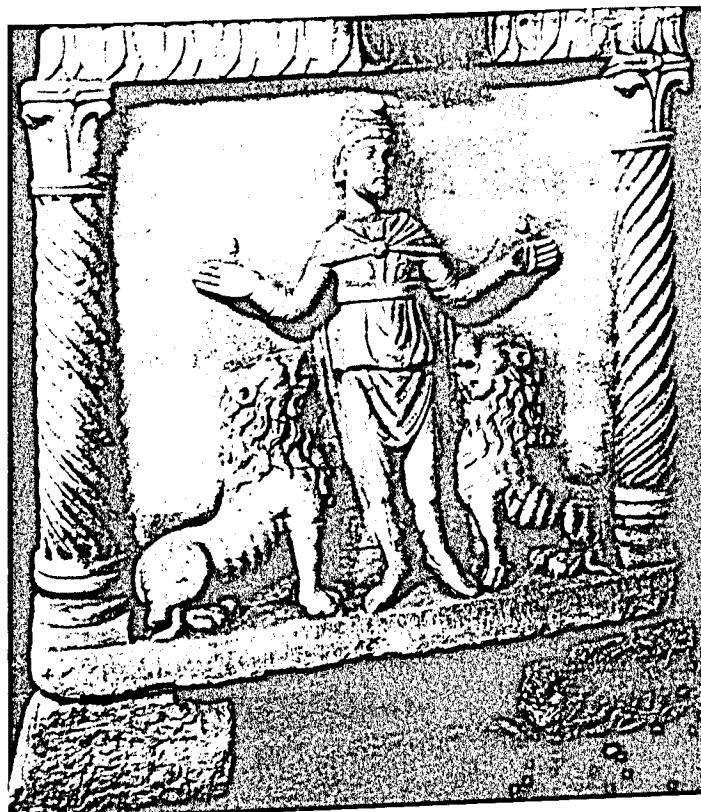
Res. 4 Levhanın üst bölümündeki ay tanrıçası betimi.

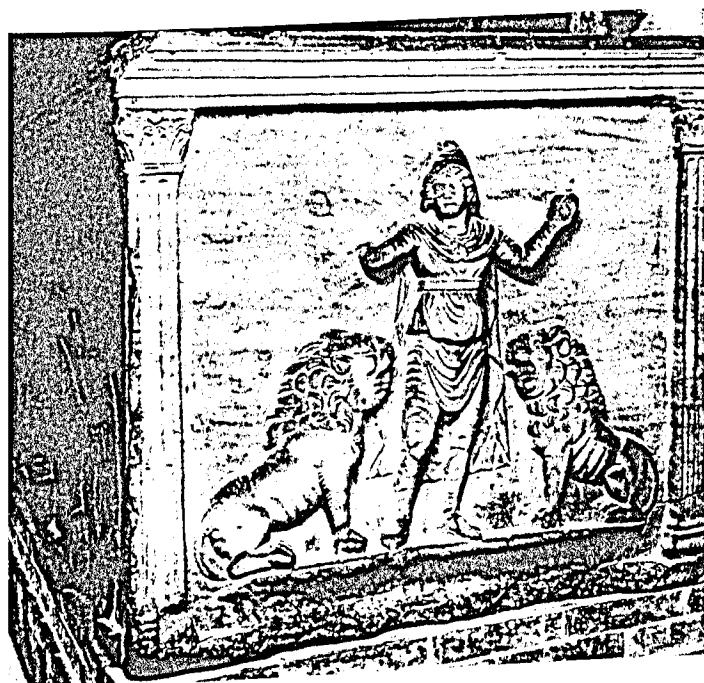
Res. 5 Levhanın üst bölümündeki güneş tanrı betimi.

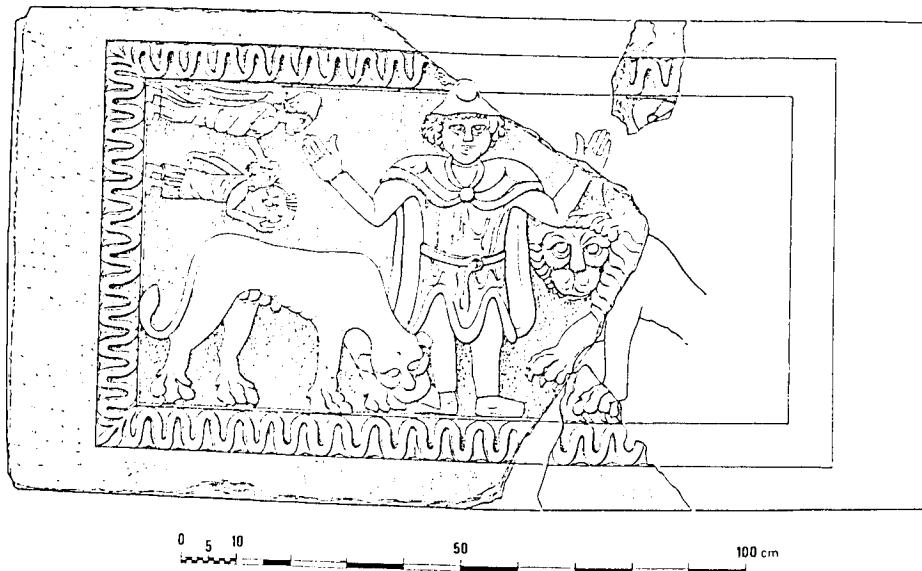
Res. 6 Levhanın alt bölümündeki Daniel ve aslanlar kabartması.

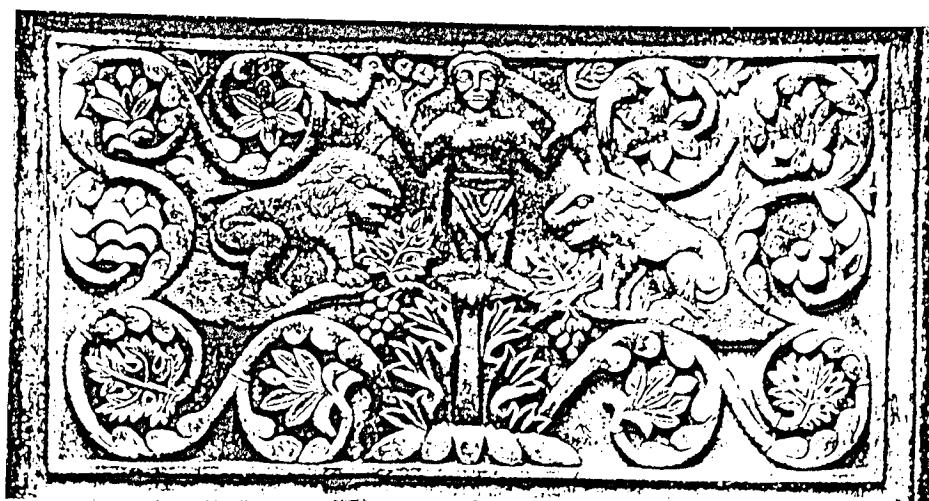
Res. 7 Ravenna'daki lahit yan yüzündeki Daniel ve aslanlar kabartması
(J. Kollwitz - H. Herdejürgen, Die ravennatischen Sarkophage 8,2 [1979] Kat. B 3 Taf. 30, 4).

Res. 8 Ravenna'daki lahit yan yüzündeki Daniel ve aslanlar kabartması
(J. Kollwitz - H. Herdejürgen, Die ravennatischen Sarkophage 8,2 [1979] Kat. B 4 Taf. 31, 3).

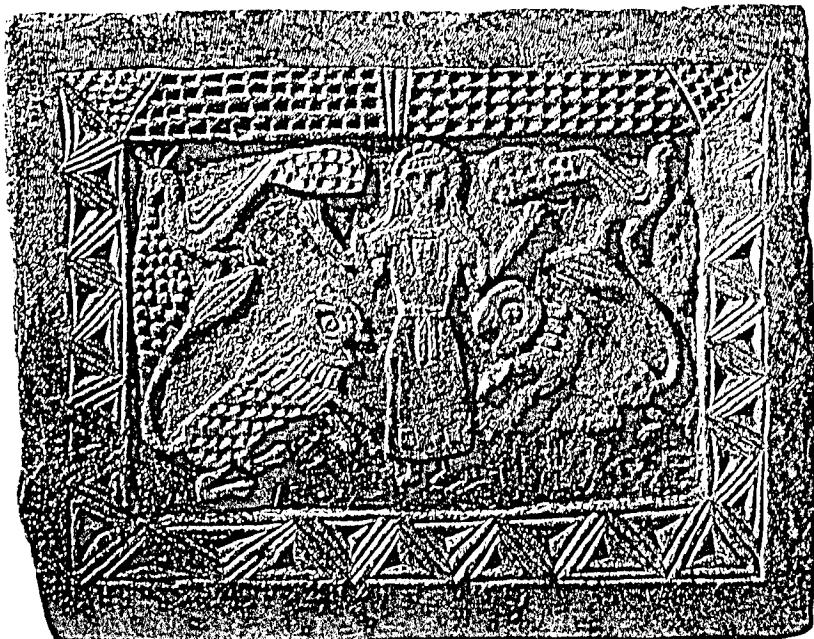
Res. 9 İstanbul Arkeoloji Müzesi'ndeki Daniel ve aslanların yer aldığı levha
(N. Fıratlı, La sculpture byzantine figurée au Musée archéologique d'Istanbul [1990] Nr. 306 Pl. 94).

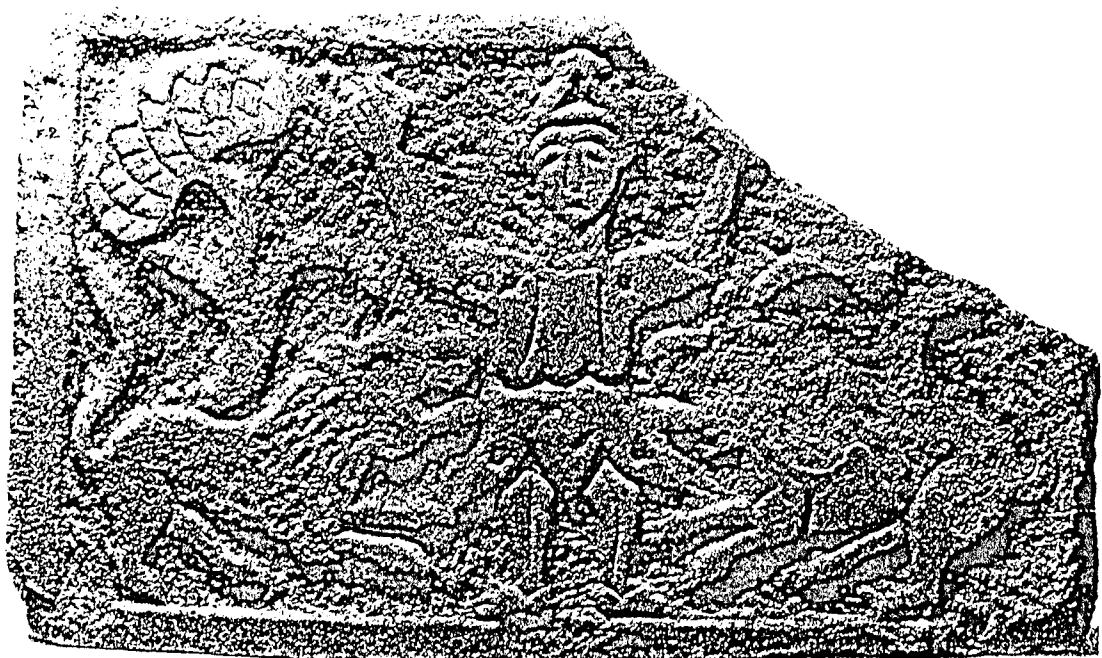
Res. 10 Ravenna S. Apollinare Nuovo'daki Daniel ve aslanların yer aldığı levha
(F. W. Deichmann, Ravenna. Geschichte und Monuments [1969] Abb. 65).

Res. 11 Makedonya-Vinica'da bulunan terrakotta levha
(K. Balabanov, Die Terrakotta-Ikonen [1993] Nr. 81 Taf. 4).

Res. 12 Suriye'de yapılmış Hagia Thekla'nın aslanlarla birlikte verildiği levha
(Syrie. Mémoire et Civilisation [1993] K. Nr. 280).

Res. 13 Nikosia Kıbrıs Müzesi'ndeki Daniel ve aslanlar betimli levha
(A. H. S. Megaw, "Byz. Architecture & Decoration in Cyprus", DOP 28, 1974, 61 Fig. 9).